

Az irodalom igazságai

Kelemen Lajos: *Árnyalatok igazsága*

Magyar Napló Kiadó, 2013

„Ha nincs szárnya, mit ér a súlya; s ha súlya csak nehezék, hogyan is szállhatna?” (K. L.)

Kelemen Lajos *Árnyalatok igazsága* című gyűjteményes kötetének esszéi és kritikái – mint a jó közvetítő szövegek általában – egyszerre szólnak az adott művekről és az alkotás mibenlétéről, mondhatni a teljesség igényével veselkednek neki egy-egy recenzóra szánt kötetnek vagy tanulmányanyagunk. Ezzel együtt személyes hangot is kölcsönöznek az elemzések szakmai kitételeinek, a szerző így nem marad meg a kritikai szemlélet értékelő pozíciójában, hanem továbblép egy esszéisztikusabb forma, ezzel együtt pedig egy kísérletező attitűd felé, melyben a *narratív bírálat* mellett az ún. *impresszionista kritika* jegyeit fedezhetjük fel. Ahogy azt az *Olvasónak lenni* című írás is tanúsítja, „a kritikai elemzés a legesendőbb írásforma: bármikor kész elveszteni magát, hogy megnyerje a művet”.

Valóban, mintha a másodszövegeknek is nevezhető (ugyanakkor a témául szolgáló műveken túlmutató) írások minden alkalommal ilyen „megnyerőek” kívánnának lenni. Az ehhez tartozó verbális vehemencia azonban néhol nem képes „elveszteni magát”; hiába nyújtja a vizsgált alkotások autentikus olvasatát, valamilyen módon mégiscsak kisajátítja azokat (vö. a Prágai Tamás kötetéről szóló *Szavak pénze* című írás García Márquez-mottójával: „kiszaggatta az egész veteményt, mintha fölgereblyézte volna, már-már földöntötte a fészert azzal az eszeveszett, szemet kápráztató szárnycsapkodással”). Mondvacsinált, de a túlírtág talán a legmegfelelőbb szó erre az olykor koordinálatlanul kibomló stiliztikára, amely több

helyen hozzátesz, bizonyos esetekben viszont elvesz Kelemen esszéisztikus kritikáinak közvetítő erejéből. Akkor is, ha érezhetően ott van az összes elemzés mögött az az *élménytől elmélyülésig* tartó folyamat, ami elevenné és hitelessé teszi a szerző megnyilatkozásait. Ami a tematikát illeti, igen gazdag a felhozatal, gondosan válogatott (persze nyilvánvalóan nem átfogó) tárlatát kapjuk a kortárs magyar költészetnek és prózának, egy-két kitekintéssel az antikvitásra, a XIX. századra vagy a XX. század korábbi időszakaira. Változatos a névsor (Prágai Tamás, Osvát Ernő, Széchenyi, Nagy László, Ady, Iancu Laura stb.), magukról a szövegekről nem is beszélve. Van itt sokféle közelítés az ars poética-szerű *dólt betűs* bevezetőtől kezdve, a rövid recenzió (Pilinszky, Vasadi Péter, Lator László), illetve a hosszabb portrén (Zelk Zoltán, Kovács István, Villányi László) át, egészen az életmű-összefoglalóig (Kalász Márton, Mezey Katalin, Tóth Erzsébet), de kötetlenebb, egy-egy poétikai problémát körüljáró vagy továbbgondoló írások is helyet kaptak a könyvben. Utóbbiak formálják leginkább azokat a kereteket, amelyek – kis képzavarral élve – megfelelő mederbe terelik az említett túlradó gondolatfutamokat.

„A legnagyobb alkotások titka az, hogy azokban a véglet (lenni vagy nem lenni) és az árnyalatok között, oda-vissza, természetes gondolatmenet zajlik. E művekben az állítás és a tagadás gyönyörű és gyötrelmes feszültsége vibrál, s árnyalatokra osztott valóságuk kizárja az abszolút ítéleteket. Az élet szertelenségét tanúsító nagy mű konstatál, értékre hivatkozik, s akarva-akaratlanul is lázít” (*Részben az egész*). Nagy erénye a könyvnek, hogy bizo-

nyos kulcsfogalmak amolyan vándormotívumokként végigkísérik a szövegeket, amelyek így – az esztétika és az etika határterületei mentén – egységes művészet-felfogásba, valamint világlátásba ágyazódnak, bizonyos *életelrendezést* is feltételezve... Vagyis az *alkotás* és az általa *teremtett erkölcs* (vagy az erkölcs és az általa teremtett alkotás?) elválaszthatatlan egymástól mindegyik szerző *sorsportréjában*, magát a kritikust is beleértve persze. A két legfontosabb, kulcsfontosságú kifejezés a *megőrzés* és a *lázadás* lesz, amelyek a hagyomány és az újítás jelölőiként vannak jelen az értékelt művekben. Ezek felől közelíthetjük meg a címbe emelt „árnyalatnyi igazságokat” is, amelyek a *szellem tónusaiként* fedik fel a görcső alá helyezett korszakok, kulturális jelenségek vagy irodalmi alak(zat)ok sajátosságait. Érdekes, hogy – Kelemen szavaival élve – *az ősalaktól a kifogástalan kvalitásig* mennyi árnyalattal gazdagodott a mindenkori művészet (l. a nagyobb ívű, tágabb horizontú *Regénymese* vagy *A Boticelli-kód* című esszéket), bár az ezzel együtt járó széttagolódási, relativizálódási folyamatról sem árt megfélekedni.

A szerző nem is siklik el e felett annak ellenére, hogy nem mindig világosak a *világnyi hagyomány* és a *szépséget illető lázadás* között húzóódo életművekre (pontosabban életekre és művekre) vonatkozó kijelentései. A legfurcsább az a konkrétan meg nem nevezett, mégis körvonalazható szellemi-poétikai célcsoport, melynek árny-szerű tagjaira a következő kitételek utalnak: *a hűtlenek cinizmusa, az ábécé preparátorai, a hivatásos tagadók logikai bravúrajai, a mai finnyás nihilizmus szezonprófétái* és a többi – az ehhez hasonló provokatív megjegyzések akár megvilágító erejük is lehetnének, szövegközeli érvelés és magyarázat nélkül azonban megmaradnak a fölösleges odamondogatás szintjén. Hasonlóan kiközökenthetik a befogadót az itt-ott felbukkanó *testes képzavarok* (pl.: *a világtitok hátbavágása, a fényt perbe fogni, szerelemről és*

a muzsikára spannolt nyomorról) vagy a lép-ten-nyomon előkerülő idegen kifejezések (*elementum, fazenda, diszparát, főr, elokvencia, interregnum, bonhómia* és egyébek) is. Ezen felül rendkívüli műveltséganyaggal, karakteres, érett értelmezői éthosszal találkozunk az arányosan szerkesztett, ötrészes válogatásban (a ritkábban citált írókkal kapcsolatos szerzői hivatkozások – Kavafisz-, Geregory Corso – ugyancsak említésre méltó tényezők), ami feledtetni az esetleges hibákat. Hiszen a felszíni (fogalmi) toldozás-foltozás mindenképpen egy *mélyből való matéria* (szavakon túli) szabásmintája alapján történik...

A kötet egyik költői kérdését feltéve – „Eljutnak-e a lázadók a zárt kontraszttól a tónusok finom ihlettségéig?” –, sok sugallt válaszlehetőség és megválaszolatlanság kínálkozik az olvasó számára. Személy szerint nem is az interpretáció tárgyait képező főszövegeket, írókat, költőket vagy irodalmi szekértáborokat tartottam a legérdekfeszítőbbnek, hanem azt a mérész mérlegetelési készséget, amely szertelenségeivel együtt is közvetlenné tudja tenni a kritikai műfaj alapvetően közvetített jellegét. „Támadnak, s alighanem mindig is támadni fognak apologetikák, melyek parazsán ismételten kísül a régi új, miszerint írni az írásról, az írás végett is lehet, s ez is fogyasztható falatja az esztétikusoknak.” Kelemen Lajos kísérletező kritikai tanúbizonyosságot tesznek az „írásról való írás” létjogosultságára, arra a (szerző által is idézett „prima occupacio” latin szóösszetétel nyomán) „szabad foglalásnak” is nevezhető, már-már artisztikus szövegközi tevékenységre, amely képes saját termőföldjévé avatni azt a szellemi táptalajt, amelyen megveti a lábát, s tovább művelni azt. Azaz tovább árnyalni a képet, továbbra is lázadni az abszolút ítéletek ellen, az igazság folyamatos megkövetése mellett. „Az irodalom igazságai pedig ott helyezkednek el, ahová csak irodalom útján lehet eljutni...”

Papp Máté

PAPP MÁTÉ (1987) az *Új Forrás* folyóirat munkatársa.